

Худа Н. С.,

Львівський національний університет ім. І. Франка, м. Львів

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ КЛАСІВ ІМЕННИКІВ У РОМАНАХ ДЖОНА АПДАЙКА (на матеріалі роману «Кролик, біжи»)

Статтю присвячено дослідженню особливостей вживання лексико-семантичних класів іменників у першому романі «Кролик, біжи» з циклу романів про Кролика Джона Апдайка. У роботі подається визначення поняття індивідуально-авторського стилю, висвітлюється специфіка авторського стилю Дж. Апдайка та здійснюється детальний аналіз мовної картини світу роману «Кролик, біжи».

Ключові слова: індивідуально-авторський стиль, лексико-семантичні класи іменників, мовна картина світу.

Статья посвящена исследованию особенностей использования лексико-семантических классов имен существительных в первом романе «Кролик, беги» с цикла романов о Кролике Джона Апдайка. В работе представлено понятие индивидуально-авторского стиля, раскрывается специфика авторского стиля Дж. Апдайка и осуществляется анализ языковой картины мира романа «Кролик, беги».

Ключевые слова: индивидуально-авторский стиль, лексико-семантические классы имен существительных, языковая картина мира.

This article deals with the investigation of the peculiarities of lexico-semantic realization of noun classes in the first novel «Rabbit, run» of the quartet of Rabbit books by John Updike. We investigate the concept of individual author's style, clarify the specific nature of John Updike's individual style and provide the detailed analysis of language picture of the world.

Keywords: individual author's style, lexico-semantic of noun classes, language picture of the world.

Мовна картина світу як спосіб реалізації мови та мовних засобів завжди перебували в центрі уваги сучасної лінгвістики. Термін «мовна картина світу» (МКС), запропонований Л. Вейсгербером, становить, на думку вчених, сукупність уявлень людини про об'єктивну дійсність і є тією основою, на яку нанизуються складна сітка мовних відношень. Мовній картині світу присвятили свої праці такі вчені, як Ж. Соколовська, Л. М. Васильєв, С. Я. Єрмоленко, Г. В. Колшанський, Є. С. Кубрякова, В. І. Постовалова, А. Н. Суворова, Є. С. Яковлева та ін. Н. Гуйванюк досліджує проблему мовної картини світу та мовні засоби іронії української мови [3, с. 177]. Останнім часом з'явилися цікаві напрацювання щодо МКС і функціонального стилю (Л. Гіков; Н. Г. Єсипенко та ін.). Професор О. Селіванова у Лінгвістичній енциклопедії визначає МКС як представлення предметів, фактів, явищ ситуацій дійсності, ціннісних орієнтирів, життєвих стратегій і сценаріїв поведінки в мовних знаках, категоріях, явищ мовлення, що є семіотичним результатом концептуальної репрезентації дійсності в етносвідомості. Автор підкреслює, що МКС не є ізоморфна концептуальній категоризації світу, а є її підсистемою, що доволіно й конвенційно фіксує деякі когнітивні структури, проте не всі мовні категорії є результатом концептуальної категоризації [7, с. 441]. Слід підкреслити, що невід'ємною часткою мовної картини світу твору є співвідношення та реалізація лексико-семантичних класів частин мови.

Вивчаючи особливості іменників та їх семантику, А. Вежицька зазначає, що іменники втілюють концепти, що зводяться в категорії, які можна ідентифікувати за допомогою образу [2, с. 102]. Варто вказати на існування чотирьох основних категорій понять, зокрема: предмети, процеси, якості, величини. Саме вказані поняття, згідно О. Корнілова, знаходять своє словесне втілення у мовній картині світу за допомогою іменників [5, с. 12].

Н. Г. Єсипенко у своєму дисертаційному дослідженні стверджує, що іменники у художньому творі покликані позначити цілий комплекс життєвих явищ, певне коло дійових осіб, їхнє взаємовідношення, предметне, природне, соціальне середовище, що їх оточує. Іменники не тільки відтворюють предметно-образну дійсність у творі, але за їх допомогою автор підкреслює найбільш значущі, на його думку, категорії твору [4, с. 97]. Категорії понять являють собою широкі семантичні групи, що організують лексичну структуру конкретного твору. Саме тому основною метою нашої статті є дослідження особливостей вживання лексико-семантичних класів іменників першого роману «Кролик, біжи» з циклу романів про Кролика американського прозаїка Джона Апдайка. Важливо підкреслити, що об'єктом зображення більшості творів прозаїка стає життя американської інтелігенції, так званого «середнього класу» [1, с. 5]. Джон Апдайк зосереджує свою увагу на безповоротному своєрідному здрибнінні особистості, занепаду її духовності, кризі віри, що поступово переростає у байдужість та нігілізм. З лінгвістичної точки зору усі без винятку романи Джона Апдайка є вартими уваги, оскільки автор використовує різноманітні мовні засоби та стилістичні прийоми, які підкреслюють його точне відчуття слова, стилістичну майстерність та індивідуально-авторський стиль. Романи цього автора є недостатньо дослідженими з лінгвістичної точки зору, тому завданнями нашої статті є дослідити індивідуальний стиль автора, проаналізувати випадки вживання лексико-семантичних класів іменників у романі «Кролик, біжи» та здійснити аналіз мовної картини світу роману. Варто вказати, що роман «Кролик, біжи» – перший роман вищезгаданого циклу. Соціальне тло роману – Америка 50-их років ХХ століття, головний герой – Гаррі Енгстром, якого всі називають Кроликом: *So tall, he seems an unlikely rabbit, but with breadth of white face, pallor of his blue irises, and a nervous flutter under his brief nose as he stabs a cigarette into his mouth partially explain the nickname* [9, с. 5]. Проаналізувавши подане речення слід вказати, що Джон Апдайк у своїх романах особливе місце відводить портретним описам людей.

Беручи до уваги все вищесказане іменниковий склад роману «Кролик, біжи» доцільно поділити на семантичні класи і визначити пріоритетні групи іменників, які і втілюють індивідуально-авторське відтворення навколишнього світу. У цьому зв'язку незайве згадати про загальновідомі поділи іменників за своєю семантикою на власні назви та загальні, на конкретні та абстрактні. Варто зазначити, що нами були розглянуті більш детальні класи-

фікації іменників, зокрема класифікація професора В. В. Левицького, який здійснює поділ іменників на 40 підкласів (розрядів) [6, с. 52-53]. Опираючись саме на запропоновану класифікацію, ми проаналізували усі підкласи іменників та згрупували їх згідно наступних семантичних полів: людина, детермінанти та оточуюча дійсність. В результаті здійсненого нами аналізу іменників варто вказати на кількісні показники їх вживання у романі. Відтак, найчисельнішим є семантичне поле «Оточуюча дійсність», яке складає 60 % усіх іменників роману, оскільки автор детально описує природу, навколишні просторові об'єкти для створення відчуття реальності; семантичне поле «Людина» становить 27 % та семантичне поле «детермінанти» – 13 %. В результаті здійсненого нами аналізу іменників роману ми можемо стверджувати, що підкласи «власні назви, імена та прізвиська» та «атрибути людини, її тіла та одягу» є найчисельнішими з семантичного поля «Людина». Звертаючись до кількісних показників слід зазначити, що іменників класу «атрибути людини, її тіла та одягу» становлять 10 % усіх іменників роману, а іменники підкласу «власні назви, імена та прізвиська» – 8 %. Іменники семантичного поля «Людина» є важливими складовими усього іменникового складу роману тому, що автор зосереджує свою увагу саме на людині, на її існуванні в суспільстві, на її фізичні та психологічні стани та процеси.

Можна з упевненістю сказати, що портретні характеристики людей є важливою складовою індивідуально-авторського стилю Апдайка. Наприклад, описуючи самого Гаррі автор, як бачимо, використовує наступні іменники: *breadth of face, pallor of irises, brief nose, so boyish shoulders, his pale skin, small ears, with soft cocksure voice, fair hair and bluish eyes*. Відтак, зображаючи новонароджену донечку Гаррі і Дженіс Ребеку-Джун, автор використовує такі іменниково-прикметникові словосполучення: *sharp red profile, eye will be huge, small lips, a small scale, the tiny stitchless seam of the closed eyelid; baby's nose; red baby's skin; little boneless leg, long, pink cranium, black licked swatches, full of lumps, blue vein* [9, с. 187]. До сказаного слід додати яскраво-реалістичний портрет матері Кролика: *Mrs. Angstrom has four-cornered nostrils. Lozenge-shape, they are set in a nose that is not so much large as extra-defined; the little pieces of muscle and cartilage and bone are individually emphatic and divide the skin into many facets in the sharp light...Mrs. Angstrom's is packed on a great harsh frame* [9, с. 137]. Саме іменники *nostrils, nose, muscle, bone, skin, frame* створюють реальну картину та образ, який постає перед священиком Екклзом під час їхньої першої зустрічі. Перше враження автор підсилює наступним словосполученням *red forearms, she is a vigorous woman*, які вдало доповнюють картину.

Варто зазначити, що у романі «Кролик, біжи» Апдайк переконливо зображує долі обивателів, які хоча і домоглися певного матеріального статку, однак відчувають певну безцільність свого існування і прагнуть урізноманітнити буденність за допомогою безладних любовних зв'язків, наркотиків, пияцтва. Саме такою постає перед нами багатогранна картина життя «середньо-статистичного» американця 1950-х років [8, с. 2116]. Звідси стає зрозумілим і детальний опис автором житлових приміщень, квартир, барів та ресторанів. Наприклад, описуючи неймовірний безлад у квартирі Дженіс і Гаррі Апдайк використовує наступні словосполучення: *broken toys, desertion, empty glass, odd oversight, paper bag, the garbage* підкреслюючи тим самим невтішну реальність головного героя. Тому можна стверджувати, що підкласи іменників «речі, матеріали» та «неживі предмети, механізми» є найчисельнішими в запропонованому романі. Їх іменниковий склад становить 11 % усього іменникового складу роману. Це пов'язано з метою самого роману: створити читачеві відчуття реальності, дати змогу відчути себе частиною усіх подій, що відбуваються шляхом детального опису усіх предметів оточуючої дійсності.

Проаналізувавши іменниковий склад роману «Кролик, біжи» можна стверджувати, що іменники підкласу «місце дії: просторові об'єкти, побудови» та «дорога, шлях, траєкторія руху» є достатньо чисельними. Вони становлять 9 % усіх іменників роману. Описуючи втечу Кролика автор використовує наступні іменники: *road, town, electric-power station, traffic, highway, city, map, beach, direction* [9, с. 23-24]. Тим самим намагаючись якомога реалістичніше зобразити навколишнє середовище, об'єкти та природу, порівняти їх стан зі станом самого головного героя.

Важливе значення у романі мають іменники, які позначають природу, тобто іменники підкласу «флора: рослини, сільськогосподарські культури» (4 %): *crocuses, grass, trees, peonies, oak leaves, plants, nasturtiums, poppies, sweet peas, petunias, palm, cherry trees* [9, с. 119]. Саме завдяки поданим іменникам читач має змогу відчути красу природи і порівняти її з буденністю людського існування. Буяння дерев, насиченість їх яскравими кольорами, вражаючі барви квітів, які цвітуть у саду Місіс Сміт немов мовчазне протиставлення існуванню Кролика-Гаррі.

Підклас іменників «географічні та астрономічні об'єкти» (5 %) характеризується помірною чисельністю і розподілені у романі нерівномірно, оскільки автор зосереджує свою увагу на мізерності людського буття, на переживаннях Гаррі та на його стосунках з людьми: *sun, moon, stars, earth, heaven* [9, с. 117]. Незначною чисельністю у романі відзначаються такі підкласи іменників як: «професія, рід занять, національність, титул звання» (2,3 %): *minister, German, seller, waiter, shop assistant, football coach*; «відрідки часу, доби, періоди, пори року» (2,6 %): *day, night, evening, spring, March, February, August, season*; «звуки, символи, сигнали» (2 %): *odor, flavor, sign, smell, horn*; «харчі»: *whisky, daiquiri, chopsticks, cutlery, oil, chicken hoo phooey, fish, hot dog, lima beans, milk, cheese, shoo-fly pie*; «мова та мовлення, тексти, літературні жанри та твори», «обсяг, вид, джерело інформації та знань» (3 %): *book, newspaper, article, detective story, women fiction, article, bible*. Незважаючи на те, що вищезгадані підкласи іменників і не відзначаються значною частотністю, проте їхній розподіл у романі «Кролик, біжи» є рівномірний, оскільки автор описує життя людей, їх побут, щоденну рутину, службові обов'язки.

Слід підкреслити, що тема самотності, неминучої, непереможної навіть у найменшому і найзгуртованішому осередку суспільства – родині, пронизує увесь роман від першої до останньої сторінки [1, с. 7]. Автор, описуючи гнітючу самотність Гаррі-Кролика, використовує наступні іменники, які ми віднесли до підкласу «абстракції, що позначають психічні явища людини» (3,4 %): *loneliness, unhappiness, fear, anxiety, horror, disgust, sanctuary*.

Проаналізувавши підкласи іменників, що превалюють у тексті роману, зазначаємо ретельний добір лексики відповідно до тематики твору. З огляду на домінуючі семантичні підкласи іменників роману, спостерігаємо

лексику спілкування, власних назв та побуту, що є провідними понятійними категоріями зображеної автором реальної дійсності. Письменник не просто фіксує події, які відбуваються у певний період часу життя людей, а й акцентує увагу на людському сприйнятті описаних подій. Можна також з упевненістю сказати, що широке використання риторичних питань у прозових творах є характерною рисою індивідуального авторського стилю Джона Апдайка: *What is this for? But who cares?*.

У процесі дослідження нами виявлені також підкласи іменників, які характеризуються найменшою частотністю. Серед них підклас іменників, які позначають атрибути мистецтва; документи, державні папери, розпорядження, накази; абстракції на позначення ролі, значення, прикладу, принципу, способу, фактора, тощо. Їх кількісний показник становить 1,9 % усіх іменників, оскільки автор досить малу увагу приділяє мистецтву підкреслюючи тим самим буденність та пересічність простих обивателів.

Підсумовуючи вище сказане доцільно додати, що більшість критиків і читачів вважають роман «Кролик, біжи» одним з кращих романів сучасної американської літератури.

Таким чином, проведене дослідження підтверджує, що мовна картина світу роману «Кролик, біжи» Джона Апдайка є багатогранною, як було вже згадано вище, даний роман – перший з циклу романів про Кролика. Відтак наше подальше дослідження стосуватиметься другого роману «Кролик повернувся», мовна картина світу, якого варта детального аналізу.

Література:

1. Апдайк Дж. Кентавр. Ферма: Романи / Перекл. з англ. М. Габлевич; Передм. Т. Денисової; Іл. худ. Г. Палатнікова – К. : Дніпро, 1988. – 447 с.
2. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / Пер. с англ. А. Д. Шмелева под ред. Т. В. Булыгиной. – М. : Языки русскокой культуры, 1999. – 780 с.
3. Гуїванюк Н. В. Слово. Речення. Текст: Вибр. праці. – Чернівці : Чернівецький національний університет, 2009. – 664 с.
4. Єсипенко Н. Г. Лексико-семантичні компоненти авторського стилю і мовна картина світу (на матеріалі англійської прози воєнної та мирної тематики): Дис. канд. філолог. наук. : 10.02.04. – Чернівці, 2007. – 314 с.
5. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : ЧеРо, 2003. – 349 с.
6. Левицький В. В., Огуй О. Д., Кійко С. В., Кійко Ю. Є. Апроксимативні методи вивчення лексичного складу: Навчальний посібник. – Чернівці : Рута, 2000. – 136 с.
7. Селиванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія/ Селіванова О. О. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
8. Updike John // *The Harper Single Volume: American Literature*. – Longman, 1999. – 3000 p.
9. Updike John. *The Rabbit Novels*. Vol. 1. – New York : Ballantine Books, 2003. – 362 p.